

საქართველოს პოლიტიკური და ეკონომიკური პარადიგმები და დილემები (წერილი პირველი)

ივორ კვესელაფა, სტუ-ს სრული პროფესორი

XX

ქვეყნის სახელმწიფოებრივი მოწყობის ცალკეული ასპექტები

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ პოლიტიკოსისა და სახელმწიფო მოღვაწის ძალისა და ავტორიტეტის განსაზღვრა მისი საქმიანობის შედეგებით ხდება. ამასთან, ნაყოფიერ შედეგებს ღიდი შესაძლებლობების მოღვაწეები მაშინ აღწევენ, თუ ამისათვის სათანადო ობიექტური პირობების არსებობს. არც ზვიად გამსახურდიას და არც ედუარდ შევარდნაძეს ამ მხრივ არ ჰქონდათ მზა საფუძველი. გამსახურდიას ქვეყანაში მრავალი ბარიერი უნდა დაეძლია, ახალი ხელისუფლება ძველი მმართველობის ხეზე უნდა დაემყნო და ეროვნული სული აღდგინებინა. რაც შეეხება შევარდნაძეს, — მან გაბატონებული, პოლიტიკურად უსწორმასწორო, ოფიციალური თუ არაოფიციალური სამხედრო ფორმირებებით დაქსელილი ქვეყანა მიიღო. ის ვერ წავიდოდა და არც წავიდა გამსახურდიას გზით; ამიტომაც ისეთი სახელმწიფოს აშენება აირჩია, რომელიც მეტწილად ამერიკის ინტერესების გამომხატველი იქნებოდა.

ცხადია, ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებათა შექმნაში თავისი წვლილი პატარა ქვეყნებსაც შეაქვთ, მაგრამ ეს, უპირველესად, საკუთარი ეროვნულ-ისტორიული გზის გამოკვეთით უნდა განხორციელდეს, რათა ისინი სხვა კულტურების დანამატად არ იქცნენ.

ანალიტიკოსები ფიქრობდნენ, რომ ეს საშიშროება საქართველოსაც ემუქრებოდა, თუ იგი უარს არ იტყოდა წინ აღდგომოდა ეკონომიკურ ექსპანსიას. საქართველო თუ „ამერიკული“ გზით წავიდოდა, მაშინ თანამედროვე ტექნოკრატიული პროცესები სწრაფად დაანგრევდნენ ქართული ცხოვრების ტრადიციებს და ამერიკული სანაზაობრივი კულტურა წაღეკავდა ქართულ ცნობიერებას.

ხელისუფლების ძალისხმევამ — აეშენებინა სახელმწიფო დასავლური დემოკრატიის სტანდარტებით — მარცხი განიცადა, და როგორც განვლილმა წლებმა გვიჩვენა, ყოველივე ეს მხოლოდ თეორიულ წარმოდგენად დარჩა. მით უმეტეს, საქართველოში არ არსებობდა სრული დემოკრატიის დამკვიდრების მექანიზმები და პირობები.

1. უადრესად დაბალი იყო სახელმწიფოს ეკონომიკური განვითარების დონე;

2. ქვეყანა ვერ გახდა ერთიანი ტერიტორიული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ორგანიზმი;

3. დაბალი იყო საზოგადოების პოლიტიკური კულტურა და შეგნების დონე, ეროვნული ერთიანობა და სულისკვეთება;

4. საქართველოს ხელისუფლება მთლიანობაში ვერ გამოსატყავდა მოსახლეობის უდიდესი უმრავლესობის ნებას.

საქმეს ვერ უშველა ქვეყნის საერთაშორისო დერეფნად, ნათობსადენის მაგისტრალად თუ ე.წ. აბრეშუმის გზად გადაქცევის ეიფორიამ, რომლის ამოქმედება თავს მოგვახვევდა იდეოლოგიას, რომელშიც ფაქტობრივად არ იქნებოდა გამოსატყავი საქართველოს ისტორიული ტრადიცია, ერის

ინტელექტი და ეროვნული სულიერი ენერგია.

სახელმწიფოებრიობისაკენ მიმავალ რთულ სავალზე ყველა ქვეყანას საკუთარი გზა აქვს, რაც გამომდინარეობს ეროვნული ცნობიერებიდან და გეოპოლიტიკური მდგომარეობიდან. ამ გზის გავლას გარკვეული დრო სჭირდება. თუმცა, მსოფლიოს სახელმწიფოთა რეალური მოწყობა-განვითარება უკანასკნელ საუკუნეებზე მოდის. ამ პერიოდში ჩამოყალიბდა სახელმწიფოებრივი მოწყობის თანამედროვე სახეც.

საქართველოს, ამ ერთ-ერთ უძველეს ქვეყანას, სხვადასხვა ობიექტური და სუბიექტური მიზეზის გამო, სრული სახელმწიფოების შექმნის გზაზე კარგა ხანს მოუხდა ხეტიალი და ამჟამადც იძულებულია ამ მიმართულებით არაბუნებრივი ნაბიჯებით იაროს.

1801 წლიდან არაერთი ათეული წელი დასჭირდა რუსეთის მიერ ქვეყნის დანაწევრებული სამეფო-სამთავროების გაუქმებას, ხოლო დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ დღემდე, ქართულმა სახელმწიფომ ფორმაციის რამდენიმე ეტაპი განვლო:

1. 1918-1921 წლების დემოკრატიული რესპუბლიკა;

2. 1921-1990 წლების საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა სსრ კავშირის შემადგენლობაში;

3. 1990 წლიდან დღემდე — დამოუკიდებელი, სუვერენული სახელმწიფო. თავის მხრივ, ეს ეტაპი შეიცავს სამ პერიოდს:

ა) 1990-2003 წლების გარდამავალი დამოუკიდებელი რესპუბლიკა;

ბ) 2003 წლიდან დღემდე — გაურკვეველი წყობილებისა და სისტემის დამოუკიდებელი სახელმწიფო.

ამჯერად არ ვეხებით საქართველოში სახელმწიფოებრიობის ისტორიის 1918-1991 წლების პერიოდს, მაგრამ მკითხველს გვინდა მივაწოდოთ ზოგიერთი მოსაზრება ქვეყნის უკანასკნელი წლების პოლიტიკურ პერიპეტებზე.

საქართველოს საზოგადოებრივ აზრში გამოკვეთილია შეხედულება, რომ დეკემბერ-იანვრის მოვლენები იყო სახელმწიფო გადატრიალება შეიარაღებული გზით, რომელმაც გამოიწვია კანონიერი უზენაესი საბჭოსა და ქვეყნის პირველი პრეზიდენტის დამხობა. ხანმოკლე სამხედრო დიქტატურის დამყარება, რომლის გამოსატყულება იყო სამხედრო საბჭო; რომელიც მოგვიანებით ე.წ. სახელმწიფო საბჭოთი შეიცვალა. ამ პერიოდში ქვეყანას ფაქტობრივად განაგებდა სახელმწიფო საბჭოს პრეზიდენტი (ე. შევარდნაძე, ჯ. იოსელიანი, თ. სიგუა, თ. კიტოვანი), რომლის თითოეულ წევრს თანაბარი უფლებით შეეძლო ვეტოთიც ესარგებლა. იმ ვითარებაში, როდესაც დამხობილი ხელისუფლების მომხრეები განაგრძობდნენ წინააღმდეგობას, ახალი ხელისუფლების მოქმედებაში ჭარბობდა სამხედრო დიქტატურა (საგანგებო მდგომარეობის გამოცხადება დასავლეთ საქართველოში, საკომენდანტო

რეჟიმის შემოღება ცალკეულ ქალაქებში, მშვიდობიანი დემონსტრაციების დარბევა, სადამსჯელო ოპერაციები სამეგრელოში და ა.შ.).

უნდა ითქვას, რომ ახალი საპარლამენტო არჩევნების შედეგად (შემოდგომა, 1992 წ.) ქვეყანაში ვერ დამკვიდრდა ურთიერთკონტროლი და წონასწორობა. პარლამენტის შიგნით გაჩნდა ოპოზიციური, პოლიტიკური ძალები, რომლებიც, ფაქტობრივად, დანიშნის გზით მოვიდნენ საკანონმდებლო ორგანოში.

მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს მეთაურმა სხვადასხვა ფორმითა და საშუალებებით შეძლო შეექმნა საპარლამენტო უმრავლესობის ბლოკი, ოპოზიციური ძალების დაპირისპირების შედეგად სრულყოფილად ვერ ამუშავდა სამართლებრივი სახელმწიფოს სამი უმთავრესი მექანიზმი — საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ორგანოები.

ქვეყანაში ოფიციალური და არაოფიციალური შეიარაღებული ფორმირებების თარეშის ფონზე ნიშანდობლივი იყო ე. შევარდნაძის მცდელობა — მიეღო საგანგებო უფლებამოსილება, რაშიც მას უდავოდ დაეხმარა ნომენკლატურული, ყოფილი პარტოკრატია და ინტელიგენციის ზედა ფენის ნაწილი, რომელიც შემდგომში სახელისუფლო ელიტად დამკვიდრდა.

აღიარებულია, რომ საზოგადოებრივი განვითარება და ქვეყნის მართვა პოლიტიკური ელიტის მიერ ორი ტიპის პერიოდული მონაცვლეობით ხორციელდება. ყველაზე მეტად მიღებულია ვ. პარეტოს მიერ ჩამოყალიბებული ელიტარული ტიპების კლასიფიკაცია: პირველი — „ლომი“, რომელიც გამოირჩევა მკაცრი და შეუვალი გადაწყვეტილებებით, უხეში ძალისმიერი მმართველობით, და მეორე — „მელა“, რომელიც ხასიათდება მოქნილი ხელმძღვანელობის მეთოდით, პოლიტიკური კომბინაციებით, მართვის ისეთი რბილი ტექნოლოგიის გამოყენებით, როგორიცაა: მოლაპარაკებები, დათმობები, შექება, დარწმუნება და ა.შ.

დეკემბერ-იანვრის მოვლენების შემდეგ ელიტართა მცირე ჯგუფი დიქტატორული მეთოდებით დაუპირისპირდა ყოფილი ხელისუფლების მომხრეებს, რომლებიც მოსახლეობის აბსოლუტურ უმრავლესობას შეადგენდნენ, მაგრამ ფაქტობრივად, ეს არ იყო „ლომის“ ტიპის პოლიტიკური მართვის მოდელი. სახელმწიფოს მეთაურმა ახალი კონსტიტუციის მიღებამდე „მელა-ლომის“ შერეული ტიპის მართვის სისტემა აირჩია. არჩეული ხელისუფლების დამხობის შემდეგ მხოლოდ უმკაცრესი, მაგრამ კარგად გაწონასწორებული რეჟიმი იხსნიდა საქართველოს სამოქალაქო ომისა და ტერიტორიული მთლიანობის რღვევისაგან და არა ელიტა — უმცირესობის მიერ მსოფლიო ელიტის მხარდაჭერის იმედით იმის გამოცხადება, რომ საქართველოს მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა გადატრიალების მსურველებს უჭერდა მხარს. ამ დიდმა პოლიტიკურმა ცდომილებამ მნიშვნელოვნად განაპირობა სამკდრო-სასიცოცხლო დაპირისპირება მთელი საქართველოს, კერძოდ, დასავლეთ საქართველოს — პირველ რიგში კი — სამეგრელოს რეგიონის მოსახლეობის უმრავლესობასთან, რასაც საბოლოოდ შედეგად ქართულ-აფხაზურ ომში მამარცხინო დამარცხება და ტერიტორიის დაკარგვა მოჰყვა.¹

¹ გაზ. „ერი და ცხოვრება“, 1998, 23 მარტი, 8 აპრილი.

გადატრიალების შედეგად მოსული ელიტარული ძალები ცდილობდნენ ემართათ სახელმწიფო, მაგრამ ელიტარიზმი ამავე დროს კლასობრივ დაყოფასაც გულისხმობს; ამიტომ ელიტარული პოლიტიკოსები მხოლოდ თავის თავს მიაწერდნენ მიღწევებს და ამით გარკვეულწილად აკნინებდნენ საზოგადოების როლს. დაიწყო პიროვნულად დაკანონება იმისა, რაც ხალხს უნდა გადაეწყვიტა.

ხელისუფლების მაღალ წრეებში პირდაპირ მიანიშნებდნენ კლასობრივ განსხვავებაზე, რომელიც არსებობდა ე.წ. „დაბალ ფენებსა“ და იმ ჯგუფებს შორის, რომლებიც დაკავშირებული იყვნენ საზოგადოების მაღალ ეშელონებთან.

არადა ისედაც ყველასათვის ცხადი იყო, რომ ქვეყანაში მოსახლეობის აბსოლუტურ უმრავლესობას სწორედ დაბალი და საშუალო ფენა შეადგენდა, რომელიც ახალი ძალების სახელისუფლო პოლიტიკით აშკარად უკმაყოფილო იყო, სამართლიანად ისმებოდა კითხვა: **თუ სახელმწიფოში ყველაფერი მოწესრიგებული იყო, რა აიძულებდა მოსახლეობის უმრავლესობას გამოსულიყო ხელისუფლების წინააღმდეგ და დაესვა მმართველობის უნდობლობის საკითხი?**

ცხადია, როდესაც ხელისუფლება ვერ აკონტროლებდა სიტუაციას, მოუწესრიგებელი იყო ეკონომიკური და პოლიტიკური საკითხები, როდესაც სახელმწიფოებრივი მართვის სათავეში იდგნენ ე.წ. ელიტარული ინტელიგენციის მცირე ჯგუფი, რომელიც ძალადობით — თავის ნებაზე მიშვებული ფორმალური და არაფორმალური შეიარაღებული დაჯგუფებების ფაქტობრივი პოლიტიკური ტერორით ცდილობდა უკმაყოფილო ხალხის დამშვიდებას, საზოგადოებას ისღა რჩებოდა, რომ ამა თუ იმ ფორმით უნდობლობა გამოეცხადებინა არსებული ხელისუფლებასათვის.

გასათვალისწინებელი იყო ისიც, რომ ელიტარული ჯგუფი ცდილობდა განსაკუთრებული როლი მიენიჭებინა შევარდნაძის პიროვნებისათვის. მაგალითად, ფართოდ რეკლამირდებოდა განცხადებები და გამოსვლები: „ვინ გვაჭმევს დღეს პურს, ვისი მსოფლიო ავტორიტეტი? ვინ მიაყენა რუსული საგარეო პოლიტიკა კუთხეში?.. „რუსეთმა ბევრი უნდა დათმოს, უნდა თუ არა, უკან უნდა დაიხიოს“ და ა.შ.

ცხადია, ასეთი ცალსახა, დაპროგრამებული მსჯელობები და წარმოდგენები უარყოფდა ქვეყანაში ალტერნატიული, ინტელექტუალური პოტენციალის არსებობას; ამავე დროს, ეს იყო ხელისუფლების პოლიტიკის უსუსურობისა და შეცდომების მიფუჩეჩების, დემაგოგიური საშუალებებით საზოგადოებისათვის თვალის ახვევის მცდელობა.

ამასთანავე, რუსეთის მიმართ ხელაღებით უარყოფითი საზოგადოებრივი განწყობილების შექმნა მცდარი და მიუღებელი იყო. გეოპოლიტიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, ქვეყნის ხელისუფლებამ ვერ შეძლო რუსეთის თავის სასარგებლოდ გამოეყენებინა. ფაქტია, რომ აფხაზეთის საკითხის მოგვარება უნდა მომხდარიყო პირველ რიგში რუსეთთან საერთო ენის გამოძენის მეშვეობით.

თუმცა, მეორე მხრივ, თავისი პირადი ინტერესებისათვის საფრთხის გაჩენის შემთხვევისთანავე, ახალმა ხელისუფლებამ რუსეთის შეიარაღებული ძალები წარმატებით გამოიყენა ყოფილი ხელისუფლების მხარდამ-

ჭერთა გასანადგურებლად, რაც შემდგომ ე.წ. პროვინ-ციალურ ფაზიზმზე დიდ გამარჯვებად გამოცხადდა!

სხვათა შორის, ახალი ხელისუფლების მაღალ წრეებში აფხაზეთში განვითარებულ მოვლენებს კომუნისტური პო-ლიტიკური რეჟიმის მიერ გაჩენილ საყოველთაო კრიზისის შემკვიდრებად მიიჩნევენ და ფიქრობდნენ, რომ ამ კონ-ფლიქტს არ ჰქონდა ეთნო-ნაციონალური ფესვები, არამედ ასაზრდოებდა ნაციონალიზმის ბინძური ნიადაგი, უჩვეულო ფაზიზმი, რომელიც კომუნისტური წყობილების წიაღში იყო წარმოშობილი.

ცხადია, აქ წინააღმდეგობაა, რადგან ისინი, ერთის მხრივ, აღიარებდნენ, რომ ქართულ-აფხაზურ კონფლიქტს ასაზრდოებდა ნაციონალიზმი, ხოლო, მეორე მხრივ, უარყ-ოფდნენ კონფლიქტის ეთნიკურ ხასიათს; ბუნებრივია, ამ შემთხვევაში აფხაზურ ეთნო-ნაციონალურ მისწრაფებებს უნდა დაპირისპირებოდა ქართული ნაციონალიზმი. სხვა ალტერნატივა ნამდვილად არ ჩანდა.

აღნიშნული თეზა შორს გამიზნულ ამოცანას ისახავდა, ქვეყნის იმდროინდელ ხელისუფლებას ეს იმისათვის ჭირ-დებოდა, რომ განდევნილი კანონიერი ხელისუფლება პრო-ვინციულ ფაზიზმად გამოეცხადებინა. ახალი მმართველობა აღიარებდა, რომ ნაციონალიზმი საქართველოში საბჭოთა წიაღში ჩაისახა, მაგრამ ხალხის შეგნებაში არ დამკვიდ-რდა, ხოლო როგორც კი საქართველომ დამოუკიდებლობა მოიპოვა, ნაციონალიზმს, – ანუ პროვინციულ ფაზიზმს, – კომუნისტების დამარცხებიდან სულ რაღაც ხუთ-ექვს თვეში განსაკუთრებული საზრდო მიეცა, მთელი საქართველო უცებ გადაგვარდა და სწორედ მან განაპირობა ქართულ-აფხაზური კონფლიქტი. რა იყო ეს? ყველასთვის თვალში ნაცრის შეყრის ცდა, საკუთარ შეცდომათა მიფუჩჩების წადილი თუ პასუხისმგებლობისათვის თავის არიდება, თუ სამივე ერთად?

ცნობილი პოლიტოლოგი ალექსანდრე ჭაჭია, როდესაც ამ თემას ეხებოდა, შენიშნავდა, რომ შეუძლებელი იყო ქართველებს პროვინციული ფაზიზმი დაბრალებოდა, ქვეყნის ყოფილი ხელისუფლება და მისი მომხრეები ამ შეფასებას არ იმსახურებდნენ, რადგან ასეთი რამ დასავლეთის ინდი-ვიდუალისტურ საზოგადოებებს უფრო ახასიათებდათ.¹

წინა ხელისუფლების მომხრეების პროვინციულ ფა-ზისტებად გამოცხადების მიზანი იყო საზოგადოების თვალში მოეხდინათ მათი მოღვაწეობის დისკრედიტაცია, დაეკნინებინათ 1991 წლის 31 მარტს ჩატარებული დამოუკიდებლობის რეფერენდუმის მნიშვნელობა, ხოლო ხალხი, რომელმაც მხარი დაუჭირა იმდროინდელ ხელისუფლებას, „ბრბოდ“ ცხადდებოდა.

ელიტარულობისაკენ სწრაფვა აშკარად ახასიათებდათ ხელოვნებისა და კულტურის იმ მოღვაწეებს, რომლებ-საც სამართლიანი პოლიტიკური მორალი ნაკლებად აწუხებდათ და თვლიდნენ, რომ ყველაფერში ისინი უფ-რო მართლები იყვნენ, ვიდრე ახალი ხელისუფლების კურსის ოპონენტები. ელიტარული ჯგუფის ზოგიერთი წარმომადგენელი ფიქრობდა, რომ მათ იდეები უნდა ეკარნახათ ხალხისათვის; მაგალითად, პოეტ რ. ამა-შუკელის აზრით, ის ოპოზიციონერებთან შედარებით სხვა წონით კატეგორიას განეკუთვნებოდა, როგორც კულტურის მინისტრისა და მოქალაქეთა კავშირის

¹ გაზ. „ასავალ-დასავალი“, 1997, 15-21 ივლისი.

თავმჯდომარის მოადგილე.²

ელიტარული ჯგუფის სხვა წარმომადგენლებისათვის დამახასიათებელი იყო მიტინგებზე, შეკრებებსა და გამოს-ვლებში ადამიანების მიერ გამოხატული გულისტკივილის უარყოფა, და ეს მაშინ, როდესაც მათთვის სახელისუფლო კრიზისის პირობებშიც კი მისაღები იყო სისტემური ცრუ დაპირებები, აღფრთოვანებული სატრაბაზო შემახილები შევარდნაძის უდიდესად შედეგიან ვიზიტებზე მსოფლიოს ქვეყნებში, არადა, ფაქტობრივად, არც ერთ ამ ვიზიტს ქართველი ხალხისთვის რაიმე რეალური შედეგი არ მოჰყოლია.

სწორედ ასეთი ლოზუნგური შეფასებითა და ეიფორი-ული ალტკინებით იკვებებოდა ქვეყნის ელიტარული სა-ზოგადოების ნაწილი, რომელიც არავითარ მნიშვნელობას არ ანიჭებდა ცნობილი ამერიკელი პოლიტიკოლის დან-იელ ბელის ასეთ სიტყვებს:

„ხელისუფლება ხორციელდება ისეთი მექანიზმებით, როგორც არის ღირებულებანი, ტრადიციები, კანონიერება, შეთანხმებები და ა.შ. ძალადობის გარეშე“.

სამწუხაროდ, საქართველოს ხელისუფლება მსოფ-ლიო ინტეგრაციის ტენდენციებს მხოლოდ ერთ უწყვეტ პროცესად განიხილავდა, რაც უმართებულო იყო, რადგა-ნაც ქვეყნებს შორის არ იყო აღმოფხვრილი ეროვნულ-პოლიტიკური და ეროვნულ-რელიგიური დაპირისპირება-ნი, რომლებიც პლანეტის ყველა რეგიონს მოიცავდა და ადვილი შესაძლებელი იყო კიდევ უფრო დაეჩქარებინა მსოფლიო გათიშვის პროცესი.

ეროვნულ-პოლიტიკურ და ეროვნულ-რელიგიურ დაპირისპირებებს მართავდნენ ეკონომიკურად ძლიერი საერთაშორისო ძალები, რომლებსაც სურდათ ეკისრათ კაცობრიობის სამშვიდობო მხსნელის მისია. ამ ძალების ლოზუნგი პირობითად ასე შეიძლება წარმოვადგინოთ: „მშვიდობა ხალხებს, სიმდიდრე – ჩვენ“. საყოველთაოდ ცნობილი მარქსისტული მოწოდება – „პროლეტარებო, ყველა ქვეყნისა შეერთდით!“ – შეიცვალა თანამედროვე კაპიტალიზმის ლოზუნგით: „მდიდრებო, ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!“

შეეძლო თუ არა საქართველოს გაჰყოლოდა ამ გზას? აქ პასუხი შეიძლება ცალსახა იყოს, რადგან მუდმივი საზოგადოებრივი, ეკონომიკური თუ პოლიტიკური სისტე-მები არ არსებობენ, ხოლო კაპიტალიზმის სისტემამ ამოწურა თავისი შესაძლებლობები; ამიტომ საქართვე-ლოს მოუწევდა გამიჯნოდა მისი ისტორიული გზისთვის მიუღებელ თეზას ქვეყანაში უმდიდრესი ადამიანების მცირე ჯგუფის შექმნის შესახებ, რომლებიც მოინდომებდნენ თავს მოეხვიათ მოსახლეობის უმრავლესობისათვის ცხოვრე-ბისა და საზოგადოებრივი განვითარების არარეალური, ქვეყნისთვის მიუღებელი გზა.

საქართველოს ხელისუფლების გარკვეულ წრეებში, როდესაც დასავლეთზე ქებას იწყებდნენ, ივიწყებდნენ, რომ მარქსიზმი, წარმოშობით, ევრო-დასავლური იდეოლოგიის პირამო იყო. სწორედ ევროპა იდგა რუსეთში თე-ბერვლისა და ოქტომბრის მოვლენების სათავეში და გადატრიალების მოთავეებს ეკონომიკურ და მორალურ დახმარებას უწევდა, მაგრამ საპირისპიროდ საბჭოეთის გაერთიანებული სახელმწიფო მიიღეს, მოგვიანებით, და-

² გაზ. „ერი“, 1994, 20 აპრილი.

სავლეთის ხელშეწყობით, საბჭოთა კავშირი დაშალა შინაგანმა წინააღმდეგობებმა. თანამედროვე რუსეთსაც პრობლემები დაემუქრა და აქ დასავლეთმა კვლავ შეასრულა განსაკუთრებული როლი. დასავლეთის წყალობით მოხდა რუსეთის ტერიტორიული მთლიანობის დაშლის მცდელობაც და ამ გზაზე პირველი მერცხალი ჩეჩნეთი იყო. რუსეთის ხელისუფლებამ პრეზიდენტ ელცინის მეთაურობით კრახი განიცადა... მაგრამ საზღვარსაღმეთ, ალბათ, არც იმის თქმა შეიძლება, თითქმის დასავლეთს მოვლენების ასეთმა განვითარებამ დიდი კმაყოფილება მოუტანა, — პირიქით, იგი ახალი არაერთმნიშვნელოვანი პრობლემების წინაშე აღმოჩნდა, — როგორც თვით დასავლელი მიმომხილველები წერდნენ ძნელი სათქმელი ჩანდა, რა იყო უარესი — ერთი, თუნდაც ძალზე დიდი სსრკ, თუ მის ნანგრევებზე აღმოცენებული უამრავი სახელმწიფოები თავისი დიდი ამბიციებით.

სოციალურ-ეკონომიკური მართვის პრობლემები

როგორც ცნობილია, ეკონომიკური და სოციალური სტრუქტურები, ეროვნული, ეთნიკური და რელიგიური სისტემები, თავისი ნიშნითა და მახასიათებლებით, რთული სისტემებს წარმოადგენენ. ამიტომ მათი ფუნქციონირება ბუნებასა და საზოგადოებაში მოქმედ უნიერსალურ და სპეციფიკურ სისტემურ კანონებს, ანუ ზოგად კანონზომიერებებს ემორჩილება. ამასთან დაკავშირებით, სხვადასხვა ტექნიკური, სოციალური, ეკონომიკური, ეროვნებათმორისი, ეთნიკურ ჯგუფთაშორისი პრობლემებისა და კონფლიქტების გადაწყვეტის შესაძლებლობა, უპირველესად, არსებული ბუნებრივი სისტემური კანონებისა და კანონზომიერებების ანალიზსა და აუცილებელ გათვალისწინებაში უნდა ვეძებოთ.

ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი დასკვნები აქვთ გამოტანილი ქართველ და უცხოელ მეცნიერებს; მათ შორის დიდ ყურადღებას იპყრობს აკადემიკოს ივერი ფრანგიშვილის ნაშრომები.¹ აკადემიკოს ნოდარ ჭითანავას გამოკვლევები.² აღნიშნული პრობლემების გარშემო ღირებულია სხვა მკვლევარ-მეცნიერთა მოსაზრებები, დასკვნები და რეკომენდაციები.³

მეცნიერები საბაზრო ურთიერთობის პირობებში

¹ ი. ფრანგიშვილი, „რთული სოციალურ-ეკონომიკური სტრუქტურის მართვის ზოგიერთი პრობლემა“, ჟურნალი „პრიბორი“, და „სისტემა უპრავლენია“, მოსკოვი, 1995, №8; მისივე „სხვადასხვაგვარი ბუნების რთული სისტემების ფუნქციონირების საერთო სისტემური კანონზომიერებანი“, კრებულში „ფილოსოფიური სკიე ისლედოვანია“, მოსკოვი 1997, №3; მისივე სხვადასხვაგვარი ბუნების რთული სისტემების ფუნქციონირების სისტემური მდგომარეობა და სისტემური კანონზომიერებანი, მოსკოვი, 1998.

² ნ. ჭითანავა, „საბაზრო ეკონომიკა და აგროსამრეწველო კომპლექსის განვითარების პრობლემები“, თბილისი, 1990; „საბაზრო ეკონომიკის ფორმირების ორგანიზაციული პრობლემები, თბილისი, 1992, „შერეული მრავალწობიანი, სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკა“, თბილისი, 1997; „გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები“, 1997.

³ ლ. ჩიქავა, გ. ყუფუნია, რ. გოგოხია, ი. მესხია, რ. ასათიანი, პ. ლემონჯავა, გ. გამასხურდია, ა. კუჭუხიძე, ალ. სიჭინავა, შ. გეშაძე, ფ. რობერტსი, ა. დაგაევი, ა. მარტინოვი, ზ. არტუხოვი, ი. გორსკი, ვ. ლავუშკი, ა. ბოგდანოვი, ს. ჩერნიავსკი, ი. ზუბოვა, ი. აბაშენკო, ვ. შ. პაპალოვი, ზ. კრიცკოვი, ი. ბუტრინი და სხვ.

სოციალურ-ეკონომიკური სტრუქტურების მართვის ხუთ მიდგომას გამოყოფენ. ცხადია, წინა პლანზე იწვევს ეკონომიკის კრიზისიდან გამოსვლის ძირითადი პირობები და ქვეყნის განვითარების მდგრადობის მოდელები. მუდმივი დადრეკილობის სინდრომი, რომელიც ამცირებს ადამიანების აქტიურ ეკონომიკურ და საზოგადოებრივ საქმიანობას.

ცნობილია, რომ ეკონომიკური კრიზისი სხვადასხვა ქვეყანაში, პირველ რიგში, საფრთხეს უქმნის განათლებას, მეცნიერებასა და კულტურას, მაგრამ საქართველოში ამ სფეროების პარალელურად ერთდროულად მნიშვნელოვნად დაზარალდა ეკონომიკის ყველა დარგი. ყველა პოსტსაბჭოურ ქვეყანაში მიმდინარეობდა სოციალურ-ეკონომიკური და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური სტრუქტურების მართვის თანამედროვე ფორმების ძიება, ეკონომიკის სისტემური კრიზისიდან გამოსვლის პოვნა და განვითარების მდგრადი მოდელის შექმნა. ამ მიმართულებით არც საქართველო იყო გამონაკლისი, მაგრამ ქვეყანაში ხელშეწყობილი ძვრები ვერ განხორციელდა.

სოციალურ-ეკონომიკური მართვის ამოცანები შეიცავს მრავალრიცხოვან მნიშვნელოვან პარამეტრებს, რომლებიც უკუმოქმედებენ ერთმანეთთან და პოზიტიური თუ ნეგატიური ტენდენციები ახასიათებთ. ამიტომაც ეკონომიკურ მართვაში შეუძლებლად ჩანს ორაზროვანი ლოგიკის გამოყენება, რამაც შეიძლება მნიშვნელოვნად შეუშალოს ხელი სტანდარტული თუ კლასიკური მოდელის დანერგვის პროცესს.

ეკონომიკური მმართველობის ფორმები ქვეყნის თავისებურებების გათვალისწინებით ხორციელდება შესაბამისად სახელმწიფო პოლიტიკის კურსიდან გამომდინარე, მიღებულია ხუთი ტიპობრივი მიდგომა:

1. **წმინდა თავისუფალი საბაზრო ურთიერთობა**, როდესაც სახელმწიფო მინიმალურად ან პრაქტიკულად არ ერევა კერძო სექტორის საქმიანობაში — როგორც წარმოების, ასევე მომსახურების სფეროში. სახელმწიფოს ხელში რჩება მხოლოდ სამართლებრივი და უშიშროების ფუნქციები. ამ შემთხვევაში თავისუფალ ბაზარზე ორიენტირდება სტიქიური საბაზრო ძალები, რომლებიც ეფექტიანია ძირითადად წვრილ და საშუალო ბიზნესზე, უფრო ნაკლებად მსხვილ ბიზნესზე, თუ ის დაკავშირებულია პროდუქციის გამოშვებასთან, რეალიზაციასა და მომსახურებასთან. აქ არ შეიძლება შედიოდეს, მაგალითად, ნავთობის, გაზის, სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვება და ა.შ.

სტიქიური საბაზრო ძალები შედარებით ეფექტიანია გადამამუშავებაში (და არა მოპოვებაში — ი.კ.), ისინი ძირითადად აქცენტირებენ საბოლოო პროდუქტსა (ბენზინი, კარაქი, სპილენძი, ალუმინი, რკინა და ა.შ.) და მის რეალიზაციაზე. ამ ეტაპზე მათ საქმიანობაში სახელმწიფო არ ერევა და მუშაობს წმინდა თავისუფალი ბაზარი.

2. **რეგულირებადი ბაზარი**, როდესაც სახელმწიფო ინარჩუნებს საკმაოდ აქტიურ როლს ეკონომიკური მექანიზმების მართვაში (შეღავათები, კრედიტები, მაკრო და მიკოეკონომიკური პროცესები და ა.შ.), ამასთან, პრიორიტეტი წარმოების საკითხებში, ინვესტიციების, მარკეტინგის, შრომითი რესურსების გამოყენება ეკუთვნის კერძო ფირმებს და მათ გადაწყვეტილებას ექვემდებარება.

აქვე ხაზგასასმელია ის გარემოება, რომ სახელმწიფო კისრულობს კონკურენციის უზრუნველყოფის პრობლემებს,

სამართლებრივი ნორმების და მომხმარებელთა ინტერესების და სხვა ფაქტორების დაცვას და ა.შ. სხვათა შორის, ამ მიდგომამ გაამართლა ამერიკის შეერთებულ შტატებში, ინგლისსა და სხვა ქვეყნებში.

3. **სოციალურ-საბაზრო ტიპობრივი მიდგომა**, რომელიც ითვალისწინებს მეტწილად სისტემურ, მაგრამ შეზღუდულ სახელმწიფოებრივ ჩარევას. ამ შემთხვევაში მთელი სისტემის საფუძველში – წარმოებასა და განაწილებაში ერთდროულად მონაწილეობს კერძო უწყება და სახელმწიფო სტრუქტურები. მთავრობა პასუხს აგებს საზოგადოების ნაკლებად დაცული ფენების (უმუშევრები, ასაკოვნები, ინვალიდები, ბავშვები, მცირეშემოსავლიანები ოჯახები) სოციალურ უზრუნველყოფაზე; ამასთანავე ეხმარება წვრილ ფირმებსა და საწარმოებს, რომლებიც საჭირონი არიან, მაგრამ კონკურენციას ვერ უწევენ მსხვილ ფირმებსა და საწარმოებს. აღსანიშნავია, რომ ამ მიდგომამ გაამართლა ომისშემდგომი გერმანიის ეკონომიკის განვითარებაში.

4. **კორდინირებული საბაზრო ეკონომიკა**, როდესაც სახელმწიფოს შეთანხმებული მოქმედება კერძო სექტორთან შესაძლებლობას იძლევა შედარებით ეფექტიანად იმართოს ეკონომიკა. სახელმწიფო აწარმოებს აქტიურ პოლიტიკას და ხელმძღვანელობს დასაქმებულ სფეროს, ქმედით მონაწილეობას იღებს საინვესტიციო გადაწყვეტილებების შემუშავებაში და ა.შ.

ასეთი მიდგომა დამახასიათებელია სკანდინავიის ქვეყნებისათვის. ამ ტიპის ეკონომიკური მართვის სისტემაში სახელმწიფო აქტიურ ჩარევას ახორციელებს იმ მიმართულებებში, რომლებშიც სტიქიური საბაზრო ძალების ორიენტაცია გამოიწვევდა აშკარა კრახს. მხედველობაშია სტრატეგიული მნიშვნელოვანი მიმართულებები, რომლებიც განსაზღვრავენ ეროვნულ ინტერესებს, სამხედრო პოტენციალს და სხვა მაღალი დონის პრიორიტეტებს, სადაც ხორციელდება სახელმწიფოს პირდაპირი ჩარევა.

სახელმწიფოს შეზღუდული ჩარევა ხდება იმ კერძო ბიზნესში, რომელიც მნიშვნელოვნად პერსპექტიულია, მაგრამ იმავდროულად ძალიან მაღალია ფინანსური რისკის ხარისხი ან არსებობს სხვა მიზეზებიც.

5. **ადმინისტრაციულ-მმართველური მართვა**, როდესაც სახელმწიფო გაძლიერებულად, ყველანაირი ფორმით ერევა წარმოების ეკონომიკურ საქმიანობაში, ახორციელებს მკაცრ ცენტრალიზებულ კონტროლს და დიდ გავლენას ახდენს წარმოებასა და მომსახურებაზე. ამ მიდგომაში არის ღირეფქტიული დაგეგმვის სისტემა სოციალურ სფეროში უპირატესი ყურადღების გამახვილებით.

(გაგრძელება იხილეთ შემდეგ ნომერში)

Igor Kveselava, full professor; GTU

PARADIGMS AND DILEMMAS OF POLITICS AND ECONOMY OF GEORGIA

SUMMARY

Due to objective and subjective reasons Georgia failed to build a Western democratic model state. During the formation of the perfect state Georgia had to wander a lot and pass through the several stages of development.

Shevardnadze's government system led to the civil resistance and territorial disintegration. The elite groups were formed in the country. Began the process of Shevardnadze's deification.

The country could not use Russia in its favor and it led to the expansion of the Georgia-Abkhazia conflict. As a result, the country received the disintegration of society, government corruption which did not have neither political nor economic containments. At that very time, the country was facing a challenge to overcome the social and economic crisis and choose between 5 approaches.

1. Free pure market relations;
2. Market regulation;
3. Social-market relations;
4. Corrupt market economy;
5. managerial-authoritative governing es tarmanian.

ლიტერატურა:

1. გაზ. „ერი და ცხოვრება“, 1998, 23 მარტი, 8 აპრილი.
2. გაზ. „ასავალ-დასავალი“, 1997, 15-21 ივლისი.
3. გაზ. „ერი“, 1994, 20 აპრილი.
4. შ. ვეშაძე, ე. ლეკიშვილი, ა. გრიშაკაშვილი, ნ. ასლამაზიშვილი, მსოფლიო ეკონომიკა, თბ., 2008;
5. ი. კვესელავა, საზღვარგარეთის ქვეყნების ეკონომიკური მოდელები, ჟურნ. „ახალი ეკონომისტი“, 2012, №3;
6. ი. ფრანგიშვილი, „რთული სოციალურ-ეკონომიკური სტრუქტურის მართვის ზოგიერთი პრობლემა“, ჟურნ. „პრიბორი“, და „სისტემა უპრავლენია“, მოსკოვი, 1995, №8; მისივე „სხვადასხვაგვარი ბუნების რთული სისტემების ფუნქციონირების საერთო სისტემური კანონზომიერებანი“, კრებულში „ფილოსოფიკიე ისლედოვანია“, მოსკოვი 1997, №3; მისივე სხვადასხვაგვარი ბუნების რთული სისტემების ფუნქციონირების სისტემური მდგომარეობა და სისტემური კანონზომიერებანი, მოსკოვი, 1998.
7. ნ. ჭითანავა, „საბაზრო ეკონომიკა და აგროსამრეწველო კომპლექსის განვითარების პრობლემები“, თბილისი, 1990; „საბაზრო ეკონომიკის ფორმირების ორგანიზაციული პრობლემები, თბილისი, 1992, „შერეული მრავალწილობიანი, სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკა“, თბილისი, 1997; „გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები“, 1997.
8. ნ. ჭითანავა, საქართველოს ეკონომიკის მეტამორფოზები და პერსპექტივები, თბ., 2012.